

vyvolat diskusi – to se týká hlavně příliš shovívavého stanoviska autora k politickým postojům některých představitelů německé buržoazie – tu přece jen nelze mít pochyb o tom, že tato edice má zásadní význam pro poznání minulosti hitlerovského hnutí a že přinese další přesvědčivé argumenty stoupencům dnešních antifašistických snah.

B. Sindelář

Petr Horák, *Studie z dějin pozitivismu*, Praha 1971, str. 224.

Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV v Praze vydal kandidátskou práci Petra Horáka „Studie z dějin historického pozitivismu“, která se hlásí svou metodou i hojnými odkazy k tomu směru marxistické analýzy historického myšlení, který u nás reprezentuje J. Kudrna, v Sovětském svazu I. S. Kon a jiní, podobně orientovaní badatelé. „Cílem této práce má být postižení vnitřního pohybu buržoazního historického myšlení (2. pol. 19. století – JV), a to ve vzájemném vztahu západoevropského, resp. francouzského pozitivismu a německého historismu“ (str. 112). To je velmi obecně a náročně postavený problém, vyžadující dokonalé znalosti historiografie, filosofie i sociologie, i smyslu pro teoretické zobecnění. Horákoví nejde o příručku z dějin historiografie, ale jen o řešení teoretického problému – jak se vyvíjela teorie dějin a historická metodologie, a to ve dvojitým smyslu: jednak jako vnitřní pohyb historického myšlení, jednak jako třídně podmíněná reflexe historické a společenské skutečnosti. Pokouší se sledovat pohyb historického myšlení jako ideologie a jako úsilí o vědecké postižení historické skutečnosti. Z tohoto hlediska pořídil Horák i výběr autorů, na jejichž díle svůj problém sledoval. Nejsou v něm všichni velikáni historiografie 19. století (chybí např. Guizot, Michelet, německá historická škola, Ranke, Burckardt), ale ti historikové a sociologové, kteří jsou pro teoretickou problematiku dějin nejpodněnější. Úvodní kapitola je věnována A. Thierrymu, kterého autor zvolil jako typického představitele liberálně-romantického myšlení, také z toho důvodu, aby mohl ukázat, jak se od tohoto myšlení pozitivismus odlišuje. Pak následuje kapitola o A. Comtovi a H. Bucleovi, jako otčích pozitivismu (Horák zde velmi výstižně charakterizoval rozdílnost jejich ideologického stanoviska jako kritika společnosti a program u Comta a jako sanktifikace současnosti u Buclea). V kapitole Dějiny jako pochopení je rozebírán J. G. Droysen, následuje kapitola o teorii dějin Karla Lamprechta, kapitola Theorie kolektivních představ (Durkheim) a Kritické filosofie dějin (Dilthey). Horák tedy nevyšel z pojmů a obecných myšlenkových tendencí, ilustrovaných na osobnostech, ale přímo z osobností, z rozboru jejichž díla mají obecně linie vyniknout. Byl si ovšem vědom, že při této formě práce přece jen musí vývojové linie poněkud ustoupit a že je třeba se k nim znovu vrátit v poměrně obsáhlém závěru.

Horák považuje právem francouzsko-anglický pozitivismus (k němuž inklinovaly již určité rysy francouzské liberálně-romantické školy) a německý historismus za nejdůležitější tendence buržoazního historického myšlení. Podařilo se mu vystihnout jak rozdíly těchto proudů, tak zejména jejich společné rysy a jejich jisté spojení, zejména v Diltheyově kritické filosofii dějin. Ukázal také výstižně, jak se teorie historie vyvíjela od snahy postihnout objektivitu historických zákonů nebo konkrétnost a neopakovatelnost historického faktu k epistemologii, kde se kladou otázky dějin jako integrální součásti lidské existence, ovšem pouze v rovině myšlení, nikoli v rovině praxe, jak chápe dějiny marxismus. „Pozitivismus“ nabývá u Horáka zcela nového významu: nezjednodušuje tento směr myšlení na pouhou „faktografii“, ale ukazuje jeho teoretickou bohatost a vnitřní rozrůzněnost. Podařilo se mu ukázat, jak tento vývoj a vnitřní pohyb teoretických představ o historické práci a o dějinných odpovědích ve 2. polovině 19. stol. vývoji kapitalistické společnosti a postavení, zájmům a náladám buržoazie v jednotlivých etapách a jednotlivých zemích. Nejzdařilejší je podle mého názoru tato „sociologie historického myšlení“ provedená na Karlu Lamprechtovi.

Nemůžeme zde reprodukovat všechny Horákovy analýzy. V každém případě je však četba této práce užitečná a nutná pro každého zájemce o teorii historie. Znovu opakujeme, že teoretický aspekt zde převládá nad aspektem historiografickým, a že je zde na díle významných historiků a sociologů demonstrována skutečná teorie dějin a historického poznání, jako řešení zcela reálných problémů, které musíme poznat, máme-li pochopit význam historického materialismu. Některé teoretické aspekty, ze-

jména kritické filosofie dějin, považuje, jak uvádí v závěru, přinejmenším za užitečný předmět analýzy.

Vysoká teoretická náročnost tématu byla autorem podivuhodně zvládnuta. Prokázal nejen znalost díla autorů, které analyzuje, ale i dokonalou znalost marxistické i západní literatury o teorii dějin a historiografii a schopnost pro teoretické proniknutí a zobecnění. Je to mimo jiné další příspěvek jak psát o dějinách historiografie, který byl u nás postaven i teoreticky (Marek). Vytknout by bylo možno podle mého názoru dvě věci: práce se čte jako seriál velmi bystrých a inteligentních postřehů, ale postrádáme jasnější shrnutí jednotlivých kapitol, zaměřené ke sledování hlavní otázky. A pak bychom čekali, že by mohla být věnována přece jen v české práci jistá pozornost českému historickému prostředí, které na sledované problémy přímo a explicitně reagovalo (Masarykova práce o Bucleovi, kritické sledování polemik kolem Lamprechta v naší historiografii, Gollovy pokusy o teorii dějepisectví atd. atd.). Tato výtka se může zdát bezpředmětná a autor by mohl namítnout, že by mu exkurzy do českého myšlení narušovaly komplexnost jeho analýz, ale na druhé straně by tím byla práce jistě daleko přitažlivější pro naše historické publikum, které se o ryze teoretické problémy zajímá poměrně málo. Tyto výtky nijak nemohou oslabit hodnotu Horákovy práce. Obor, který se u nás teprve nedávno začal pěstovat, vydal další neobyčejně cennou studii, která nejen řeší teoretické problémy, ale ukazuje na svou obrovskou problematiku a na možnosti další práce.

J. Válka